

Kan ekonomistudenter skilja mellan *de* och *dem*?

ADRIAN MEHIC

INLÄGG En av förra årets stora kulturdebatter rörde framtiden för orden *de* och *dem* i svenska språket och huruvida det vore bättre att byta ut dessa mot ett enda *dom*. Denna debatt brukar blossa upp vid jämna mellanrum och är närmast att betrakta som ett värtecken: förra vårens debattrunda började efter att *dom*-förespråkaren Lena Lind Palicki tillträtt som chef för Språkrådet och 2022 var den utlösande faktorn en *dom*-positiv krönika i *Svenska Dagbladet* (Lövestam 2022). Årets debattsåsong inleddes med en Novus-undersökning i form av en lucktext där respondenterna skulle fylla i rätt form. Från denna undersökning framkom det, möjligen något oväntat, att yngre respondenter överlag var bättre på att skilja mellan *de* och *dem* (Svensson 2024).

Ett vanligt argument i *de-dem*-debatten är att felanvändningen av *de* och *dem* skulle ha ökat och att många i stället använder *dom*. Detta skulle i synnerhet gälla yngre skribenter. I en debatt i SVT:s Aktuellt mot Björn Ranelid påstod exempelvis Lind Palicki att ”vi ser jättemånga fel. Människor kan inte skilja på *de* och *dem* längre” (Gyllander 2023). Tyvärr finns det begränsat med empirisk forskning på om så verkligen är fallet och om det har skett en förändring till det sämre över tid.

I denna artikel redovisar jag resultaten från en undersökning av användningen av *de*, *dem* och *dom* i 58 studentuppsatser i mikroekonomi vid Lunds universitet under hösten 2022 och 2023. Jag kommer dels att studera huruvida studenterna har problem med att skilja på *de* och *dem*, dels om det är vanligt

förekommande att studenterna skriver *dom* i stället för *de* och *dem*.

Bakgrund och tidigare forskning

Problemet som diskuteras i denna artikel torde vara välkänt. I svenskan används pronomina *de* och *dem* för att markera subjekt respektive objekt i tredje person plural. Ordet *de* kan dessutom utgöra bestämd artikel plural, närmast motsvarande engelskans *the*. Med undantag av vissa svensktalande språkområden, exempelvis i delar i Svenskfinland, uttalas både *de* och *dem* ”dom” i talspråket. Detta har givit upphov till att formen *dom* fått en framträdande roll även i skriftspråket. Även om långt ifrån alla konsekvent byter ut *de* och *dem* mot *dom*, är det många skribenter som har svårt att skilja mellan de två formerna, även bland dem som försöker upprätthålla distinktionen i skrift. Detta är sannolikt anledningen till att många språkvårdare de senaste åren har förespråkat en övergång till *dom* även i skrift, eller i vart fall att distinktionen mellan *de* och *dem* blir frivillig (se t ex Birkebo 2022 och Karlberg 2023). Det finns emellertid visst stöd bland allmänheten för att behålla *de* och *dem*. En Novus-mätning beställd av *Språktidningen* 2022 visade att 39 procent av de tillfrågade ville fortsätta upprätthålla distinktionen mellan *de* och *dem*, medan 26 procent ville gå över till *dom* (Svensson 2022).

Anhängarna till en reform menar att eftersom *dom* dominerar i talspråket, skulle en övergång till *dom* även i skriftspråket vara en del av en naturlig utveckling genom vilken tal- och skriftspråket harmoniserar. Många drar härvid paralleller till verbens pluralformer, som avskaffades i skriftspråket under 1940- och 1950-talet, men vars nedgång i talspråket började redan under 1600-talet (Horn af Åminne 2022, s 93). Ytterligare ett argument är att ett enhets-*dom* anses bättre än felskrivna *de* och *dem*. Det finns även ett jämlikhetsargument: eftersom

Adrian Mehic är forskare i nationalekonomi vid IFN. Hans forskning är inriktad på politisk ekonomi och arbetsmarknadsökonomi. Han har även en kandidatexamen i tysk språkvetenskap.
Adrian.mehic@ifn.se

de som kan skilja mellan *de* och *dem* sannolikt oftare har hög utbildning och socioekonomisk status, blir *de* och *dem* ett slags klassmarkör (Fernstedt 2023; Malm 2023).

Motståndarna till en reform anför att det är viktigt att kunna skilja mellan subjekt och objekt, vilket annars skulle kunna leda till förvirring. Det faktum att *dom* även förekommer som substantiv, i betydelsen 'utslag i domstol', skulle ytterligare öka risken för sammanblandning. Det går även att vända på klas-sargumentet: om distinktionen blev frivillig, skulle skolor i socioekonomiskt starka områden troligen fortsätta lära ut *de* och *dem*, medan det sannolikt inte skulle prioriteras av skolor i socioekonomiskt svagare områden; klasskillnaderna skulle därmed cementeras snarare än försvagas (Malm 2023). Slutligen, resonerar kritikerna, finns åtskillnaden mellan subjekt och objekt i de flesta av världens språk och i samtliga europeiska språk utom baskiskan.¹ Svenskan skulle därmed avvika kraftigt från närliggande språk. Den två senaste svenska stavningsreformerna 1889 och 1906 gjorde att svenskan började avvika från övriga skandinaviska språk avseende stavning av många vanligt förekommande ord.² En *dom*-reform skulle ytterligare förstärka denna skillnad, vilket skulle det göra det svårare att förstå texter på danska och norska, liksom äldre svenska texter (se t ex Helmersson 2024).

Trots den omfattande debatten har det gjorts förvånansvärt få empiriska studier kring användningen av *de*, *dem* och *dom*. Bortsett från studentuppsatser är den mest genomgripande studien

den av Lind Palicki och Karlsson (2019). I denna studie analyseras bruket av *de*, *dem* och *dom* i högstadie- och gymnasieelevers texter och en jämförelse görs dessutom över tid, i form av ett upprepat tvärsnitt med data som sträcker sig från 1996 från 2015, samt i form av en jämförelse med en studie från tidigt 1980-tal (Hallencrutz 1981). Slutsatserna från Lind Palickis och Karlssons undersökning är att *dom* förekommer i begränsad utsträckning på högstadiet, knappt alls på gymnasiet och att icke-användare av *dom* överlag kan skilja på *de* och *dem*: andelen korrekta *de* var 95 procent i undersökningen som gjordes på gymnasiet i den sista tidsperioden (2015), medan andelen korrekta *dem* var 70 procent under samma tidsperiod. Undersökningen visar dessutom att andelen *dom* har minskat över tid. Ett problem med Lind Palickis och Karlssons studie är den låga stickprovsstorleken i den del av undersökningen som rör skribenternas förmåga att skilja mellan *de* och *dem*: för gymnasietexterna från 2015 omfattar exempelvis materialet måttliga 112 förekomster av *de* och endast tio förekomster av *dem*. Därmed finns det behov av studier som dels diskuterar förekomsten av *dom*, och användandet av *de* och *dem*, i arbeten på högskolenivå till skillnad från i grund- och gymnasieskolan, och dels bygger på ett större stickprov än det som tillämpades i Lind Palickis och Karlssons arbete.

Data och empirisk strategi

De studerade studentgrupperna avser dem som läste grundkursen i mikroekonomi vid Lunds universitet under

¹ Baskiskan, liksom exempelvis kurdiskan, tibetanskan och grönländskan, är s k *ergativa språk*. I dessa språk böjer man pronomina baserat på om verbet kan ha ett objekt eller inte. Om svenskan vore ett ergativt språk skulle vi alltså skriva "de har anlänt" precis som i dag, men "dem har sett hon" (de har sett henne). Anledningen till skillnaden är att verbet *anlända*, till skillnad från verbet *se*, inte kan följas av ett objekt.

² Före reformerna skrev man på svenska exempelvis *dverg*, *elg*, *hvarje*, *hvit*, *hvarför* och *hvilken* och i dag *dvärg*, *älg*, *varje*, *vit*, *varför* och *vilken*. På modern danska skrivs orden *dværg*, *elg*, *hver*, *hvid*, *hvorfor* och *hvilken* och på norska (bokmål) *dverg*, *elg*, *hver*, *hvit*, *hvorfor* och *hvilken*.

hösten 2023, som främst läses av studenter på ekonomie och politics kandidatprogrammen, och en motsvarande kurs för ingenjörstudenter i industriell ekonomi under hösten 2022. Den sistnämnda kursen läses vanligen den tredje terminen på programmet, medan den förstnämnda vanligen läses under andra terminen på programmet.

Båda kurserna har ett snarlikt poänggivande moment i vilket studenterna i grupper om tre till fem personer ska skriva en kortare uppsats om ett ekonomiskt problem. Studenterna får välja ämnesområde själva, även om ekonomisk och statsvetarstudenterna är bundna till ett övergripande tema, exempelvis invandring, sjukvård eller bostadspolitik. Totalt omfattar det studerade materialet 58 uppsatser; genomsnittsuppsatsen är ca 1 700 ord lång. Jag granskar i samtliga fall de första utkasterna av respektive artikel, dvs innan studenterna har fått kommentarer från kursare och lärare.

Resultat

I de undersökta uppsatserna förekommer ordet *de* totalt 723 gånger, medan *dem* förekommer 58 gånger. Ordet *de* är alltså betydligt vanligare än *dem*. Ordet *dom* i prepositionell betydelse förekommer inte en enda gång, vilket tyder på att studenterna är främmande inför att byta ut *de* och *dem* mot *dom*.

Resultaten visar vidare att studenterna gör mycket få fel i valet mellan *de* och *dem*. Av de 723 förekomsterna av *de* var sju stycken felaktiga, vilket motsvarar 1,0 procent. I samtliga fall har studenterna använt *de* i objektssatser, t ex efter ett verb ("man har gett *de* i uppdrag att utreda..."), eller efter prepositioner som *av* eller *för* ("problemen är som störst för *de* med låga inkomster").³

Studenterna gör alltså inte fel när *de* fungerar som artikel.

Däremot var det betydligt fler felaktiga *dem*, fyra av 58 (6,9 procent). Att det var fler felaktiga *dem* är statistiskt signifikant ($p=0,003$). Tre av fyra felaktiga *dem* förekom i satser med långa subjekt. Ett exempel på en sådan mening är "bara *dem* som är experter kommer ha arbetsmöjligheter i framtiden". I det här fallet ska det stå *de*, eftersom *de som är experter* utgör subjektet i meningen. Alternativt uttryckt hänvisar *de* och *experterna* till samma person och därför är det felaktigt med *dem*. Den fjärde felaktiga förekomsten av *dem* utgjordes av enkel relativsats ("... , vilket *dem* erkänner är en kopia av..."). Att felaktiga *dem* är vanligare än felaktiga *de* är sannolikt ett utslag av hyperkorrektion, dvs att skribenten chansar med *dem* eftersom det är en mer komplex form (se t ex Brodrej 2023).

En av de två studentgrupperna skrev sina arbeten under hösten 2023. Ett potentiellt problem är att förekomsten av AI-baserade verktyg såsom *ChatGPT* ökade under 2023, vilket skulle kunna påverka resultaten. Analysen visar emellertid att det inte fanns någon skillnad i andelen fel mellan de bägge studentgrupperna ($p=0,835$). Därmed är det inte troligt att eventuell användning av *ChatGPT* har påverkat resultaten i detta fall.

Ytterligare en potentiell heterogenitet är kön, vilket mig veterligen inte har undersökts i tidigare studier. Av de studenter som ingick i en grupp som hade minst ett fel på *de* eller *dem* var 45,2 procent kvinnor, att jämföra med 42,6 procent kvinnor bland de registrerade studenterna ($p=0,777$). Inte heller kön tycks alltså påverka förmågan att skilja

³ Notera att "för *de* som har låga inkomster" hade räknats som korrekt. Språkrådet godkänner sedan ett antal år tillbaka både *de som* och *dem som*, även om den sistnämnda formen är den traditionellt korrekta. Det bör även tilläggas att *de som* är nästan allena rådande i de studerade uppsatserna.

mellan *de* eller *dem*, men resultaten bör tolkas med viss försiktighet på grund av den låga andelen fel överlag.

Slutsatser

I den här uppsatsen har jag undersökt förekomsten av *de*, *dem* och *dom* i 58 studentuppsatser i nationalekonomi vid Lunds universitet, skrivna under hösten 2022 och 2023. Resultaten visar att studenterna har få bekymmer med att skilja mellan *de* och *dem*. Det viktade medelvärde av korrekta *de* och *dem* var ca 98,6 procent. I den mån fel begås är det klart vanligare med felplacerade *dem* än felplacerade *de*. Resultaten indikerar vidare att formen *dom* inte alls förekommer som ersättningsform för *de* och *dem*, varför det framstår som tveksamt att påstå att *dom* skulle vara på väg att slå ut *de* och *dem* i skrift.

Även om de uppsatser som diskuteras i denna artikel är skrivna av studenter på grundnivå har studien bredare implikationer för svensk nationalekonomi. De senaste decennierna har nationalekonomin som vetenskap blivit mer metodtung och fokus för den akademiska forskningen i ämnet har skiftat från en övergripande helhetssyn, till formell stringens. Rekryteringen av både juniora och seniora akademiska forskare har också blivit mer internationell. Som en konsekvens härav finns det få akademiska nationalekonomer i den svenska offentliga debatten (se exempelvis Nilsson 2024 för diskussion). Denna domineras i stället av affärsbankernas privat- och sparekonomer. För den kommande generationen svenskspråkiga akademiska nationalekonomer är det därför av vikt att kunna uttrycka sig icke-tekniskt för en bredare publik än den engelsktalande, strikt akademiska. Detta underlättas om man har förståelse för grundläggande grammatiska koncept.

Ett par felkällor behöver även nämnas. Tidigare studier har huvudsakligen avhandlat individuella arbeten, medan

det i grupparbeten, som alltså är fokus för denna studie, finns möjligheter för studenterna att rätta varandra. Sannolikt hade antalet fel varit större om man hade granskat individuella arbeten. Vidare har studenterna i undersökningen betyg från gymnasiet som ligger klart över genomsnittet, så dessa är två starka studentgrupper. Det ligger nära till hands att anta att andelen fel troligen hade varit större bland akademiskt svagare studenter. Å andra sidan är studenterna i denna undersökning relativt tidigt i sin utbildning; det får anses sannolikt att mer erfarenhet av akademiskt skrivande hade givit bättre resultat.

Den ständigt aktuella debatten om *de* och *dem* är i skriande behov av vetenskapligt underlag; förhoppningsvis utgör denna artikel en pusselbit härvid. Ytterligare undersökningar behöver emellertid göras, exempelvis vad gäller användningen av *de*, *dem* och *dom* bland svagare studentgrupper i högskolan, eller bland studenter som läser andra ämnen än nationalekonomi.

REFERENSER

- Birkebo, H (2022), "För tusan, kan vi inte börja skriva 'dom' nu?", *Expressen*, 29 mars 2022.
- Brodrej, G (2023), "'De' och 'dem' har gjort världen galen", *Expressen*, 30 mars 2023.
- Fernstedt, N (2023), "Språkrådets nya chef: 'De' och 'dem' ska bli 'dom'", *Aftonbladet*, 12 mars 2023.
- Gyllander, O (2023), "Björn Ranelids hårda kritik mot en dom-reform: 'Intellektuellt förfall'", *SVT Nyheter*, 15 mars 2023.
- Hallencreutz, K (1981), "De-dem-dom i svenskt elevspråk", i Larsson, K (red), *Elev-svenska*, Studentlitteratur, Lund.
- Helmerson, E (2024), "Här är beviset – det behövs ingen 'dom'-reform", *Dagens Nyheter*, 27 februari 2024.
- Horn af Åminne, A (2022), *Från person till person – avvecklingen av nordisk personkongruens ur ett diakront typologiskt perspektiv*, doktorsavhandling, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Karlberg, O (2023), "En dom-reform är nödvändig när talspråket förändras", *Göteborgs-Posten*, 29 mars 2023.

- Lind Palicki, L och S Karlsson (2019), "Kan dagens elever verkligen inte skilja på *de* och *dem*? En granskning av elevers formvariation", i Bianchi, M fl (red), *Svenskans beskrivning* 36. *Förhandlingar vid trettiosjätte sammankomsten Uppsala 25–27 oktober 2017*, Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, Uppsala.
- Lövestam, S (2022), "'Dom' slår snart ut 'de' och 'dem'", *Svenska Dagbladet*, 22 februari 2022.
- Malm, V (2023), "Ranelid – det handlar om det svenska folkets språk", *Expressen*, 19 mars 2023.
- Nilsson, T (2024), "Fnisset är början på en revolution", *Svenska Dagbladet*, 1 januari 2024.
- Svensson, A (2022), "Frågan om en dom-reform splittrar svenskarna", *Språktidningen*, 20 september 2022.
- Svensson, A (2024), "Så bra är svenskarna på de och dem", *Språktidningen*, 13 februari 2024.